

A keresztény tolerancia

A tolerancia erény, a türelem egyik fajtája, a másik ember *lelkiismeretének* aktív tiszteletben tartását jelenti. A toleráns ember szomorúsággal, de mértéktartással viseli a jelenlévő, elsősorban másoktól eredő *rosszat*, szenvedést is vállalva kitart a *jóért* folytatott küzdelmében, s a legmesszemenőbbig bízik és remél a másik embernek az *igazat* és a *jót* felismerni és követni kész és meghatározott helyzetben alkalmazni képes *lelkiismeretében*. A személyes szabadság és a lelkiismeret addig tolerálható, amíg nyilvánvaló módon a *kinyilatkoztatott igazság* határain belül marad.

A tolerancia fogalmi megközelítése

A tolerancia a maga eredeti filozófiai jelentésében elválaszthatatlan a bátorság erényétől, a jó és a rossz megkülönböztetésétől, valamint a lelkiismerettől.

A bátorság (*fortitudo*) a négy sarkalatos erény egyike, a bátor ember nehéz helyzetekben, fenyegető *rosszal* vagy *veszéllyel* szemben is helyt tud állni. A bátorság szentírási megfelelője a lelki erősség, teológiailag *a megfeszített Krisztus erejében való részesedés*, amely erkölcsi erényként kitartóvá teszi az embert a *jóért* folytatott küzdelemben és a szenvedés viselésében. A bátorság és lelki erősség legnagyobb tette a vértanúság. A bátorság (v. lelki erősség) egyik kísérője a hosszan tűrés, a béketűrés, vagyis a *türelem* erénye (*patientia*). Ennek segítségével az ember szomorúsággal, de mértéktartással viseli a jelenlévő, elsősorban másoktól eredő *rosszat*.

Ezen belül találjuk meg a *tolerancia* (a *tolero*, ‘elvisel, eltűr’ szóból) erényét, amely a türelem egyik fajtája. A tolerancia az emberiesség megnyilvánulása. A másik ember *lelkiismeretének* aktív tiszteletben tartását jelenti. Amíg annak a másíknak a tudatosan rossz volta, a bűnös szándéka be nem bizonyosodik, a jót feltételezi róla. Így biztosít szabad teret a másíknak, ami elengedhetetlenül fontos a személyiség kibontakozásához.

A tolerancia lényege szerint tehát a lelkiismeretre irányul. A *lelkiismeret* (*szüineideszisz*, *conscientia*) az értelem ítélő aktusa, mellyel a személy a *jó* egyetemes ismeretét egy meghatározott helyzetben alkalmazza. Egyaránt kihatással van a múltra, a jelenre és az eljövendőre is: cselekvésre vagy a cselekvés megtagadására indítja az akaratot; visszatekintve megítéli a cselekedetet vagy magát a személyt, aki azt elkövette; s eligazít a további döntésekben. A *lelkiismeret szabadsága* a személy alapvető joga az igazság, elsősorban a vallási igazság *megismeréséhez* és *szolgálatához*.

Mindebből látható, hogy aki valóban toleráns, szomorúsággal, egyszersmind mértéktartással viseli a jelenlévő, elsősorban másoktól eredő *rosszat*, szenvedést is vállalva kitart a *jóért* folytatott küzdelmében, s a legmesszemenőbbig bízik és remél a másik embernek az igazat és a jót felismerni és követni kész lelkiismeretében.

A tolerancia tehát semmi esetre sem jelenti a meggyőződés nélküliséget, sőt teljes egészében épít az egyetemes igazságra, a jó és a rossz megkülönböztethetőségére, és a lelkiismeret általános érvényére és megkérdőjelezhetetlen értékére.

A keresztény tolerancia

A tolerancia filozófiai megközelítése után vessünk egy pillantást annak teológiai alapjára. A Katolikus Egyház a tolerancia fogalmát Isten hozzánk való toleranciájának értelmezése alapján közelíti meg.

Isten türelme irántunk végigkíséri az Ószövetséget, amelyben a választott nép hűtlensége ellenére az Úr mindig hű marad, de leginkább Jézus Krisztus megváltó művében fejeződik ki.

„*Talán örööm telik a bűnös halálában – mondja az Úr, az Isten –, s nem azt akarom inkább, hogy letérjen útjáról és éljen?*” (Ez 18,23) Isten az embert még elesett állapotában is magáénak vallja (Bölcs 11,24; 12,16), hivatkozik az ember testi gyengeségére és

törekenységére is (Zsolt 78,38; Sir 18,8). Isten időt enged a bűnbánatra. Türelmes, mert nem akarja, hogy valaki is elveszen, hanem inkább azt, hogy megbánja bűneit (Jób 33,29; Jer 15,15).

Isten a megtorló igazságosságot visszatartotta Jézus eljövételéig, hogy majd az ő egyetlen és örök engesztelő áldozatában kapjon elégtételt. Ahogyan Szent Pál írja:

„Megigazulásukat azonban ingyen kapják, Isten kegyelmének erejéből, Jézus Krisztus megváltása árán. Őt adta oda Isten véres engesztelő áldozatul a hitben, hogy kimutassa igazságosságát. Isten végtelen türelmében elnézte a korábban elkövetett vétkeket, hogy igazságosságát most kimutassa. Mert amint ő igaz, úgy akar igazzá tenni mindenkit, aki Jézusban hisz.” (Róm 3,24–26a)

Az evangéliumban a gondviselő Isten toleránsnak mutatkozik, aki eltűri a bűnöst, jóságával és emberszeretetével kegyelmet és időt biztosít neki. (Lásd a konkolyról s a búzáról szóló példabeszédet, Mt 13,24–30) Az Úr Jézus a hegyi beszédben összekapcsolja a toleranciát, a tökéletességet, a mennyei Atyához való hasonlatosságot és az ellenségszeretetet. Arra figyelmeztet, hogy szeressük ellenségeinket, és imádkozzunk üldözőinkért. Legyünk tökéletesek, mint a mennyei Atya, aki fölkelti napját jókra és gonoszokra, és esőt ad az igazaknak és bűnösöknek egyaránt. (Mt 5,45–48)

A keresztény tolerancia tehát Istennek a bűnös iránti türelméből indul ki, melynek célja, hogy időt és lehetőséget adjon a megtérésre. „Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta, hogy mindaz, aki őbenne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.” (Jn 3,16) Ezért éneklé Szent Pál: „A szeretet türelmes”. (1Kor 13,4) A tolerancia erénye ekképpen Krisztus megváltó művébe kapcsol be bennünket, amely az önként vállalt keresztthalálban (vö. Jn 10,17–18) éri el csúcspontját. A krisztusi értelemben vett tolerancia tehát szenvedéssel jár, és célja a kiengesztelődés.

A tolerancia alapvető keresztény magatartás

A szívtelen szolgáról (Mt 18,21–35) szóló példabeszéd, bár alapvetően az imádságról szól, és jól fölismertetően az Úr imájához (*bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek*) írt magyarázó példázatnak tekinthető, egyfajta midrás. (Vö. Harmai Gábor, *Ahogy én megkönyörültem rajtad...*, Magyar Sion V. / XLVII. (2011/1) 37–40). Egyúttal híven példázza, hogy Isten azt várja el tőlünk, az emberek egymás iránt is hasonló megértéssel és elnézéssel viselkedjenek.

A keresztény ember tudatában van bűnösségének, tisztában van azzal, hogy szüksége van a megigazulásra és a megszentelő isteni malasztra, ezért állandó bűnbánatban és megtérésben él. Nem tekintheti jobbnak magát a másiknál. (Vö. Mt 7,3; Jn 8,7) Krisztus követője továbbá nem feledkezik meg arról, hogy „Ő, aki tulajdon Fiát sem kímélte, hanem odaadta értünk, mindnyájunkért” (Róm 8,32), végtelen irgalmával időt és lehetőséget ad a megváltás kegyelmének a befogadására. Ez az alapja annak, hogy a keresztény ember maga is türelemmel és megértéssel kell, hogy tekintsen embertársaira.

A keresztény ember nem ítélkezik. Tudja, hogy ítéletet hozni csak az Úrnak van joga. „Mert ismerjük azt, aki így szólt: »Enyém a bosszú, én majd megfizetek!« És ismét: »Az Úr ítéletet tart népe felett.«” (Róm 10,30; vö. MTörv 32,35–36) Aki ítélkezik, saját fejére von ítéletet. „Ne ítéljétek, hogy meg ne ítéltessetek.” (Mt 7,1) Az Úr az utolsó napon mindenkit megítél tettei szerint. (Vö. Mt 25,31–46)

A keresztény ember nem fordul el eleve a bűnöstől. Figyelemre méltó, hogy Jézus egy asztalhoz ült a vámosokkal, bűnösökkel és farizeusokkal, szóba állt a pogányokkal, még azt is engedte, hogy a bűnös nő megkenje a lábát, amiért sokan meg is botránkoztak rajta és szemére is vetették, hogy kikkel barátkozik. (Vö. Mt 8, 5–13; 9, 9–10; Lk 17, 36–5; 19,1–10; Jn 4,1–42) Ugyanakkor Jézus ezt sohasem öncélúan tette, hanem mindig a lélek

gyógyításának a szándékával. „*Nem az egészségeseeknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek; nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem hogy a bűnösöket.*” (Mk 2,17)

A keresztény tolerancia tehát nem engedi meg az előítéletes elzárkózást a bűnöstől, hanem annak javát keresi, megkívánja a megértést és a tapintatot, az alázatos bűnbánatra számít, arra a meggyőződésre, hogy az igaz bűnbánatra mindig nyerhető feloldozás, a kegyelem erejével meg tudjuk változtatni az útjainkat, és egy napon mindnyájan oda kell állnunk az Úr ítélőszéke elé. Ezért szükséges, hogy őszintén nézzünk bele lelkiismeretünk tükrebe, a felebarát iránt pedig legyünk tapintatosak, együtt érzők és megértők, a haragban késedelmesek, béketűrők és irgalmasok. Adjunk időt és lehetőséget egymásnak a megbánásra, a bűntől való szabadulásra, valamint a gondolatok, a szavak és a cselekedetek jobbá tételére, s szavunkkal, személyes példánkkal, imádságunkkal és minden tőlünk telhető segítséggel azon legyünk, hogy a másik megtérjen és éljen. (Vö. Ez 18,23)

A tolerancia határai

Az eddig elmondottak alapján jól látható, hogy a keresztény toleranciát semmiképp sem a felvilágosodás pátosza diktálja, nem a jó és a rossz különbségének tagadására épül. A keresztény hit nem szolgáltatja ki valamely aktuális közmegegyezésnek vagy egy hatalmaskodó elitnek a jó és rossz tudását, hanem ellenkezőleg, messzemenően tisztában van az isteni törvénnyel, a kinyilatkoztatással, a bűn és a kegyelem valóságával, az erkölcsi kategóriákkal, a megtérés szükségességével.

A tolerancia biblikus és teológiai értelmezése a kereszténység abszolút igazságigényét sem vonja kétségbe, sőt határozottan kijelenti, hogy az kizárólag az Isten egyszülött Fiához, az egyetlen üdvözítőhöz, az Úr Jézus Krisztushoz való *hasonulás* által lehetséges. A keresztény ember toleranciája a megváltó műhöz kapcsolódik, amely az igazságosság napja előtt az irgalom óráját hirdeti meg. „*Az Emberfia azért jött, hogy megkeresse és megmentse azt, ami elveszett.*” (Lk 19,10)

A toleranciát tehát nem szabad semmiképpen sem azonosítani az álláspont-nélküliséggel. Az igazságban való szilárd meggyőződés, a jóakarát és lelkiismereti tisztaság nélkül igazán nem is lehet toleranciát gyakorolni. A hiteles tolerancia megőrzi a bátorságot a hamissággal szemben való ellentmondáshoz, a másik javát kereső szeretetteljes testvéri intelemhez, a jóra való buzdításhoz, és a hitre való neveléshez, akkor is, ha ez szükségszerűen konfliktusokat idéz elő. Mert nem a hamis – az igazság helyett egyfajta cinkosságra épülő – látszatbéke megőrzése a célja, hanem a másikkal való teljesebb közösség elérése Krisztusban, vagyis végső soron az Istennel való kiengesztelődés szolgálata.

A tolerancia hiteles felfogása nem állhat meg a „másság” elfogadásánál, nem fulladhat a „minden mindegy” neutralizmusba, hanem azzal a szándékkal tűri, viseli el a másikat, mert őt mintegy egyenrangú – bűnös és megváltásra szoruló – útitársnak tekinti az élet útján, és akit nagy megértéssel és tapintattal, de ereje és tudása szerint a legjobb irányba kell segítenie.

A tolerancia a felebarát személyes szabadságának és lelkiismeretének teljes tiszteletben tartása lévén valósul meg, azonban ez sem lehet öncélú. Sem a szabad akarat, sem a lelkiismeret nem bálványozható, vagyis nem kezelhető végső vonatkoztatási pontként. Azért fontosak számunkra, mert ezek által vagyunk képesek felismerni és követni az igazságot. A szabad akaratra és a lelkiismeretre való pusztá hivatkozás nem fedezhet hamis, téves ítéleteket, döntéseket és ártó szándékot. A személyes szabadság és a lelkiismeret tehát addig tolerálható, amíg nyilvánvaló módon a kinyilatkoztatott igazság határain belül marad. Mihelyt ütközik vele, vagyis objektíven felismerhető és tárgyában súlyos törvényszegés történik, kontrollt kell gyakorolni.

Az áteredő bűn következtében az értelem elhomályosult, az akarat meggyöngült, az emberi természet pedig rosszra hajló lett, ami mindnyájunkat sújt, és ez az egyetlen oka annak, hogy

a szabadsággal való visszaéléssel, és a téves lelkiismerettel szemben – mert ezek legyőzése csakis hit által és a kegyelem útján lehetséges – türelmesnek kell lennünk.

A tolerancia továbbá nem pragmatikus taktikázás. Sohasem lehetünk toleránsak azért, hogy bármiféle önös érdeket szolgáljunk vele. Ezzel kihasználnánk a másik esendőségét, visszaélnénk bizalmával, és eltérítenénk a helyes útról, mert saját érdekeinket állítanánk az igazság helyébe, amelyet mindnyájunknak keresni és követni kell.

A tolerancia nem gyávaság, hanem biztos alap ahhoz, hogy mindig készek legyünk bizalommal várni a másokra, és ha megfelelő a pillanat, akkor bátran inteni, buzdítani, tanítani őt, még akkor is, ha ez nekünk kellemetlenséggel, megpróbáltatással jár. A tolerancia ellenállása megértő és békülékeny, vagyis szelíd, és mindig készen áll a kéznyújtásra.

Ez a tűrőképesség ugyanakkor minket is véd: az ellenállás akkor is kötelező, amikor az egyéni lelkiismeretünk szabadságát kell megőrizni. Mi sem válhatunk eszközzé a felebarát kezében. A tolerancia nem mehet a hit, a meggyőződés és az önbecsülés kárára. Senki sem kívánhatja, hogy a tolerancia nevében adjuk fel hitünket, meggyőződésünket, önazonosságunkat.

A lelkiismeret és a személyes növekedés tiszteletben tartása, valamint a jóra való segítség kölcsönös, ezért a másik felet is kötelezi. Alázattal fel kell ismerni, hogy mi magunk rászorulunk Isten és az embertársaink irgalmára, tanító szavára, intelmeire, jó példájára. A felebarátok közötti tolerancia mindig kétirányú.

„Íme, én elküldelek titeket, mint juhokat a farkasok közé: legyetek azért okosak, mint a kígyók, és szelídek, mint a galambok!” (Mt 10,18)

Fülep Dániel, teológus
(Tengernek Csillaga, XXIII/3.)